

gyott el —, s az énekesnő személyét fedő homály és tisztázatlanság alkalom Hankiss Ágnesnek, hogy e meglepő jelenséget vizsgálva — és nem az énekesnő körüli homályt oszlatva — e társadalmi méretű nosztalgiahullám mélyére nézzen, mivel — mint írja — ezek a jelenségek „mindig jóval többet mondhatnak el egy társadalom jelenbeli feszültségeiről, közérzetéről, értéktörekvéseiről, mint a múltnak arról a darabjáról, amely tulajdonképpeni tárgyuk.” A szerző különböző értelmezési kísérletek után a társadalmi azonosságtudat válságaként fellépő apolitikus magatartásban találja meg e zavarbaejtő jelenség magyarázatát.

„Mit tegyek, hogy ne kövessenek az értelmetlen évek és tettek” — idézi Hankiss Ágnes könyvének befejező soraiban az egyik Mihalkov filmhős szavait. Ez a gondolat foglalkoztatja és permanensen nyugtalanítja korunk emberét, s erre a kérdésre próbál választ keresni a maga számára is a szerző. Mindenekelőtt azzal, hogy hiteles problémákat él meg, és lényeges összefüggések felismerésére hívják fel a figyelmet. Választott módszere szerint azonban az egyéni életszerveződés és a társadalmi, környezeti viszonyok kapcsolatának tisztázása során túlsúlyba kerül a spekuláció, s így könyvének végkicsengése valamelyest elbizonytalaníthat bennünket. Mert aligha hihetjük igazán, hogy pusztán spekulációval közelebb kerülnek hozzánk az „értelmes” évek és tettek.

HÓDI Éva

A NÉPEK MESÉI SOROZAT KÉT ÚJABB KÖNYVÉRŐL

Fukar Marok lakomája. Észak-Amerika nyugati partvidékének indián mítoszai és meséi. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1983

A Népek meséi sorozatban megjelent *Fukar Marok lakomája* című kötet az észak-amerikai őslakosság legösszetettebb kultúrájú népcsoportjának, a „totemoszlop-faragó” indiánok folklórijából ad ízelítőt Ignác Rózsa fordításában.

A régészeti leletek szerint a partvidék benépesülése már az i. e. III. évezredtől nyomon követhető. A vidék törzseinek eredetét illetően megoszlanak a vélemények, de akár honnan is érkeztek oda, egy bizonyos: Amerika felfedezése és a partvidék gyarmatosítása előtt valamennyi indián törzs létfenntartását a halászat, a tengeri vadászat határozta meg évszázadokon keresztül.

Minden törzsben szigorú munkamegosztás alakult ki a nemek között, ami döntően befolyásolta kultúrájukat. A halászat, vadászat, a fa- és csontmegmunkálás, a házépítés férfimunka, míg a halászszákmány feldolgozása, a gyűjtögetés, a főzés, szövés és a ruházat elkészítése a nők feladata volt. A férfiak rendkívüli ügyességet értek el a fa megmunkálásá-

ban. Hatalmas cédrusokat vágta ki, melyekből a törzs mitikus őseit ábrázoló totemoszlopokat faragták; de harci vértéken, a fegyvereken, háztartási eszközökön is kifaragták vagy ruháikon, arcukon, házuk homlokzatán megfestették totemük képét. Mítoszaik szerint ezek a totemállatok (holló, bálna, lazac, medve) bármikor emberi formát is ölhetnek és fordítva. Úgy tartják, hogy az ember valamelyik állat „ruháját”, azaz bőrért magára véve állattá változhat (*A fehér boszorka*). Ez a szemlélet egyéni bájt köicsönöz a kötetben szereplő mítoszoknak, meséknek.

A XVIII. században a gyarmatosításkor a nemzetiségi társadalomban a rabszolgatartás kialakulása társadalmi rétegződést eredményezett. A mesékben, mítoszokban gyakran visszatérő rendkívül összetett és érdekes szokás az „ajándékosztó ünnep”, a „patlecs”. Az ünnepség alkalmával a nemzetségfők hatalmas vagyonokat osztottak szét (*Fukar Marok lakomája, Az első Ajándékosztó lakoma, Esőcsináló*). A nemzetiségi társadalom hagyományainak értelmében ugyanis javaikat csak addig birtokolták magántulajdonként, amíg összegyűjtötték. A tulajdonost, mert vagyonáról „lemondott”, közössége továbbra is „gazdagnak” tartotta és egyben méltónak valamilyen társadalmi pozíció betöltésére. Az ajándékosztó ünnepek óriási hatást gyakoroltak a népköltészet, a népi színjátás, a táncművészet fejlődésére, ugyanis a nemzetség tagjai totemjeiket ábrázoló ruhákat öltöttek, eredetmítoszokat bemutató táncokat adtak elő, ami közvetlen vagy közvetlenül a törzsek hagyományainak, vallási gyakorlatának és szokásainak megismerésére és tiszteletére nevelt.

A mítoszokban és mesékben a törzsek életének, szokásainak és hitvilágának a legbensőségesebb mozzanatai elcsenednek meg. A gyűjtemény jó néhány története (*Teremtés, A repülő lánc, Holló és Kőd asszony, Fejdzs hatyútollból*) foglalkozik a világ keletkezésének kérdésével, de egységes kozmológiai rendszer nyomai nem bontakoznak ki belőlük. A védőszellemek tiszteletét szintén eredetmítoszokkal igazolták, melyekben elmondják, hogy a nemzetség ősei, „mikor még fiatal volt a világ”, vándorlásaik során elnyerték valamely szellem pártfogását (*Totemjelvény az óceánból, Medve anya, Útmutató bűvőmadár*). A mesék egy része, a szegények és az árvák védelmében, arról szól, hogy akik bántalmazzák őket, azok elnyerik büntetésüket (*Két próbatétel — három totem, A lusta fiú*).

A kötet ízelítőt ad egy ősi kultúra és gazdag folklór-kincs maradványából, és közelebb hozza az európai ember számára az egzotikus indián világot.

A madáron vett menyasszony. Bambara mesék. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984

A kötet 43. meséjét Veronika Görög-Károly és Gérard Meyer gyűjtötte két afrikai útjuk alkalmával 1972-ben és 1975-ben. A bambara indiánok ma Mali államban élnek, de Szenegálban és az Elefántcsont-

parton is megtalálhatók. Szavannás vidéken, kis falvakban lagnak, fő foglalkozásuk a földművelés. Hivatalosan a XIV. századtól kezdve útleírások említik a bambarákat, akik a XVII. században két kisebb királyságot alapítottak. A hagyományos bambara társadalom három rétegből állt: 1. szabad emberek, 2. hivatás szerint tagolt kasztok (kovács, famunkás, bőrmunkás stb.). Ez utóbbiak csak csoportjukon belül házasodhattak. Legfontosabb ember a kovács volt, aki különféle rituális funkciókat látott el: házasságközvetítő, sírásó, hóhér, tolmács stb. volt. A harmadik csoportot a rabszolgák alkották, egészen a századfordulóig elterjedt volt a házírszolgatartás.

A mesékből megtudjuk, hogy a bambaráknál a többnejűség volt divatban. A nagycsaládban együtt él a családfő feleségeivel, az első feleség (kedvenc feleség) a ház asszonya, a főfeleség, a gyerekek jogai egyenlőek. A családfő felül a családtagok erkölcsi és anyagi jótétéért, akik viszont neki engedelmességgel tartoznak.

A bambara genezis szerint a világ teremtése után a kezdeti időkből a jó és rossz harcban állt egymással. Faro, a bambara panteon legfontosabb személyisége a kezdeti katolikus idő után újrateremtette a világot, amely azonban még nem tekinthető véglegesnek. A hiedelem szerint az ember imákkal, áldozatokkal és adományokkal befolyásolhatja sorsa alakulását. A rituális tevékenységek lehetnek egyéniek, családiak és az egész közösséget érintők. Az ősi animista vallás mellett az iszlám népszerű még.

A bambarák nem ismerik az öncélú művészetet; gyönyörű maszkjaikat a kovácsok faragják, s tevékenységükkel kapcsolatot teremtenek az élők, a holtak és a túlvilági erők között. A maszkok egyik legismertebbje egy antilopot ábrázol, mely a napot és a holdat szimbolizálja.

A kötet meséiben olyan problémákról, konfliktusokról van szó, amelyek létfontosságúak a közösség számára: a vérségi és a házasság által létrejött kötelékek fontossági sorrendje, a poligám családban felmerülő feszültségek (*A király, aki meg akarta tartani a lányát, A megtalált anya, A féltékeny társ-feleség*); a nemzedéki nézeteltérések (*A boszorkány és fia, Nkolomu*). Kedvelt téma a kiszolgáltatott árvák sorsa, akiket a túlvilági hatalmak védelmeznek (*A két árva a bozótban, A bűnös fiú és a nővére, Az árva lányka fügefája*). A koraérett gyerekek hőstettei (*A nemes Mamadi és a szolgáló Mamadi barátsága, A ravasz fiú*) is gyökerei témái a meséknek.

Legnépszerűbb meselemek az említett mesékben a bizarr természetű próbák, melyeket a hősnek végre kell hajtania, hogy vállalkozását siker koronázza (*A házasság próbája, A madáron vett menyasszony, A vadász és a kölesgombóc*); átalakulások sorozata mint a hős megmenekülésének útja (*A kígyó-férj, Szirimán, a vadász*).

A mesék felépítése egyszerű, stílusuk realista, szókincsük a mindennapi élet nyelvéből táplálkozik. Szinte kivétel nélkül minden mesében megtaláljuk az énekbetéteket, hangutánzó szavakat, ismétléseket, és gyakran a

történet végén a mesemondó levonja a tanulságot is. A mesék kezdő- és záróformulái a szövegek 95 százalékában ugyanazok: „Hát jó. Egy öregasszonyról (fiúról, leányról, stb.) fogok mesélni...” „Mesét mondok most...”; vagy: „Ahol ezt a mesét leltem, oda teszem vissza” — fejezik be a történetet.

A büntetéssel végződő mesék, ha „szomorúak” is, megnyugtatóak, hiszen győz bennük az igazság (*A béna fiú és a nővére, A lány, aki elhagyta öccsét*), a gonosz nővér szégyenében léggé válik és, elrepül a bozótosba. Néhány mese — számunkra szokatlanul — a rossz győzelmével végződik; az elűzött árvák kénytelenek elhagyni a földi világot (*A két árva a bozótosban*), az elkényeztetett fiú által hazavezetett orosz-lánykölyök mindenkit elpusztít (*Az orosz-lánykölyök, aki mindenkit megölt*), a leányt, akit apja feleségül akar venni, felfalja a hiéna, (*A bezárt szép lány, akit felfalt a hiéna*).

A mesék lépten-nyomon a szokások és a hitélet elemeihez kötődnek; szellemlányok, kedvenc feleség, jövőmondók, kis vörös szél (titkos hatalmakat idéz), fa nő ki a gonosz nővér feje tetején (megzavarodott) stb.

A kötet egzotikus világba kalauzol bennünket, olyan mesékkel ismerkedünk meg, melyek az európai mesekincsben esetleg csak töredékeikben ismertek.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

JÓSLAT VAGY VALÓSÁG

Vladimir Páral: *Gyilkosok és szeretők. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1983*

Aktuális régény. A ma emberének problémáját, a „kifutási” lehetőségek beszűkülését, az eszmények elvesztését, a hamis igényeket ábrázolja az író, Kafkára emlékeztető módon vízióvá növeszti és befejezetlenné tágtja a valóságemelekből kibontakozott mondanivalót. Páralnál a létnek csak két dimenziója van, a többrétű régényszimbolika szerint a „pirosak” és „kékek”, az „ostromlók” és „ostromlottak”, a „földszintiek” és az „Első emeletiek”, a Borek Trokan-féle feltörekvők és az Evžen Graf-féle ernvált, túlfinomultak léteznek — egymással állandó harcban. Az életnek egyetlen célja van: a küzdelem, melynek értelme feljutni az „első emeletre”. Harc a megvetett ellenség, az árulók a befutottak — az igazgatók! — helyének elfoglalásáért. És ami ezzel jár: a státusszimbólumok (kocsi, nyaraló, sok szobás lakás) megszerzése. A régény ördögi metafizikája szerint a küzdelem örök: mihelyt sikerül az „emelet” lakóit megsemmisíteni, a helyüket elfoglalók automatikusan a nyomukban feltörekvő földszintlakók potenciális áldozatai lesznek.

„Folytatása következik” — ezzel a gonoszkodó fricskával tesz befejez-